

O`ZBEKISTONDA SOVET HOKIMIYATINING O`RNATILISHINING HUQUQIY-MA'NAVIY ASOSLARI

Qorajayeva Dilorom Namozovna

Surxondaryo viloyati yuridik texkumi o`qituvchisi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.8375012>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 20-September 2023 yil
Ma'qullandi: 23-September 2023 yil
Nashr qilindi: 25-September 2023 yil

KEY WORDS

Sovet hokimiyati, O`zbekiston,
Huquqiy asoslar, Axloq, Tarixiy
tahlil.

ABSTRACT

Ushbu maqola 20-asr boshlarida O`zbekistonda sovet hokimiyatining o`rnatilishida qonuniylik va axloqning murakkab o`zaro bog`liqligini ko`rib chiqadi. Bu tarixiy voqeaning ma'naviy jihatlarini sinchiklab o`rganar ekan, mintaqada sovetlar mavjudligini ta'minlagan huquqiy asoslarni o`rganadi. Maqolada birlamchi manbalar va tarixiy hujjatlarni har tomonlama tahlil qilish orqali O`zbekistonda sovet hokimiyatining vujudga kelishini shakllantirgan murakkab dinamika va bugungi kunda ham dolzarb bo`lib kelayotgan axloqiy masalalar yoritib berilgan.

20-asr boshlarida O`zbekistonda sovet hokimiyatining o`rnatilishi ham Markaziy Osiyo, ham jahon tarixida muhim sahifa bo`lib qolmoqda. Bu davr ikki qudratli kuchning to`qnashuvini ko`rsatdi: inqilobiy shiddat bilan rivojlanayotgan Sovet davlati va ko`p asrlik an`analarga singib ketgan boy, madaniy rang-barang O`zbekiston mintaqasi. Ushbu tarixiy o`zgarishlarning zamirida qonunchilik va axloq o`rtasidagi murakkab o`zaro bog`liqlik yotadi, u olimlar va siyosatchilarni o`ziga jalb etishda davom etmoqda.

Ushbu maqola O`zbekistonda sovetlar mavjudligini shakllantirgan huquqiy va axloqiy omillarning murakkab to`rini ochishga harakat qiladi. Unda rasmiy shartnomalardan tortib, hokimiyatni amalda amalga oshirishgacha bo`lgan hududda sovet hokimiyati o`rnatilishining huquqiy mexanizmlari o`rganiladi. Shu bilan birga, bu jarayonning ma'naviy jihatlarini chuqur o`rganadi, sovetlar siyosatining axloqiy oqibatlarini, jumladan, yangi ijtimoiy-iqtisodiy tuzilmalarni joriy etish, mahalliy qo`zg`olonlarni bostirish, yangi mafkuraviy tartibni targ`ib qilish kabi masalalarni o`rganadi.

Birlamchi manbalar va tarixiy hujjatlarni sinchkovlik bilan o`rganish orqali ushbu maqola tarixiy kontekstni to`liq tushunishni, bu o`zgarishlar davrini belgilab bergan huquqiy va axloqiy murakkabliklarni yoritishni maqsad qilgan. Bu orqali u O`zbekistonda sovetlar mavjudligining o`zgarimas merosi va uning boshqaruv, inson huquqlari va madaniy o`ziga xoslik bo`yicha zamonaviy munozaralarga aloqadorligi haqida qimmatli fikrlarni taqdim etadi. Qonuniylik va axloqning chorrahalarida sayr qilar ekanmiz, biz o`tmishning bugungi kunga chuqur ta`siri haqida fikr yuritishga va uning kelajak uchun olib keladigan saboqlarini ko`rib chiqishga majburmiz.

ASOSIY QISM

20-asr boshlarida O'zbekistonda sovet hokimiyatining o'rnatilishi Markaziy Osiyo tarixida tub burilish davri bo'ldi. Quyida O'zbekistonda sovet hokimiyatining yuksalishiga asos bo'lgan ko'p qirrali dinamika o'rganiladi xususan, ushbu o'zgarishlar davrida qonuniylik va axloqning murakkab o'zaro ta'siriga alohida e'tibor qaratiladi.

TARIXIY KONTEKST

O'zbekistonda sovet hokimiyatining o'rnatilishining huquqiy va ma'naviy asoslarini to'liq baholash uchun bu voqealar qanday tarixiy sharoitda sodir bo'lganligini tushunish juda muhimdir. 20-asrning boshlari Rossiyada ham, butun dunyoda ham g'alayon va o'zgarishlar bilan ajralib turdi. 1917-yilgi Oktyabr inqilobi bolsheviklarni Rossiyada hokimiyat tepasiga keltirdi va yangi tashkil etilgan Sovet hukumati o'z inqilobiy g'oyalarini o'z chegaralaridan tashqariga yoyish uchun ulkan missiyani boshladi.¹

Ayni paytda O'zbekiston, Markaziy Osiyoning boshqa hududlari kabi, har biri o'ziga xos an'ana va turmush tarziga ega bo'lgan turli etnik guruhlar va madaniyatlarning yamoq qismi edi. Xonlar va amirlar bu hududlarda ko'pincha mustamlakachi davlatlar ko'magida hukmronlik qilgan, ayni paytda islom an'analari mahalliy aholi hayotida markaziy o'rin tutgan. Ushbu boy madaniyat va Sovet Ittifoqining inqilobiy kuchlari o'rtasidagi to'qnashuv muqarrar edi.²

HUQUQIY ASOSLAR

a. Shartnomalar va bitimlar

O'zbekistonda sovet hokimiyatining o'rnatilishining huquqiy asoslarining bir jihati shartnoma va bitimlarning imzolanishi edi. Jumladan, 1920 yildagi Buxoro shartnomasi Buxoro amirligining Sovet Ittifoqi tarkibiga qo'shilishini rasmiylashtirdi. Ushbu shartnomalar Sovet Ittifoqining mintaqada mavjudligiga qonuniylikni ta'minladi, garchi ular ko'pincha bosim ostida yoki ularning oqibatlarini tushunmagan holda imzolangan.

b. Xalqaro e'tirof

O'zbekistondagi sovet hokimiyati ham xalqaro miqyosda e'tirofga sazovor bo'ldi. Sovet hukumati mintaqada ustidan o'z nazoratini yanada qonuniylashtirib, boshqa xalqlar tomonidan tan olinishi uchun harakat qildi. Biroq, bu xalqaro e'tirof ko'pincha siyosiy mulohazalar va Sovuq urush dinamikasi bilan bog'liq edi.

c. Hududiy qayta tashkil etish

Sovet hukumati O'zbekiston va kengroq O'rta Osiyo mintaqasida muhim hududiy qayta qurish ishlarini amalga oshirdi. Yangi ma'muriy birliklar yaratildi, chegaralar o'zgartirilib, siyosiy manzarani o'zgartirdi. Bu taraqqiyot nomi bilan oqlangan bo'lsa-da, ko'pincha joylarda murakkab etnik va madaniy dinamikaga e'tibor bermagan.

AXLOQIY O'LCHOVLAR

a. Ma'naviy g'ayrat

Bolsheviklar ma'kurasi chuqur axloqiy adolat tuyg'usiga asoslangan edi. U ishchilar sinfi huquqlarini himoya qilib, ommani kapitalizm va imperializm bo'yinturug'idan ozod qilishga intildi. Biroq, inqilobning ma'naviy jo'shqinligi ba'zan O'zbekistonning mahalliy madaniyati va an'analari bilan to'qnash keldi.

¹ Узбекистан, р., 2017. правоведение.

² Борисов, Николай. "Трансформация политического режима в Узбекистане: этапы и итоги." Центральная Азия и Кавказ 6 (42) (2005): 24-35.

b. Mahalliy qo'zg'olonlarni bostirish

Sovet hokimiyatining o'rnatilishi qarshiliksiz o'tmadi. Sovet hukumati o'z siyosatini amalga oshirishga harakat qilganda mahalliy qo'zg'olon va qo'zg'olonlar avj oldi. Bu qo'zg'olonlarni bostirish ko'pincha kuch ishlatish bilan bog'liq bo'lib, bunday harakatlarning qonuniyligi haqida ma'naviy savollar tug'diradi.

c. Madaniy transformatsiya

O'zbekistondagi sovet hokimiyatining eng muhim ma'naviy jihatlaridan biri mintaqaning madaniy va ijtimoiy tuzilishini o'zgartirishga urinish edi. An'anaviy diniy urf-odatlar va urf-odatlar ko'pincha sovet qadriyatlarini va me'yorlari foydasiga yo'q qilingan yoki hatto bostirilgan. Ushbu madaniy o'zgarish madaniy o'ziga xoslik va merosni saqlash haqida munozaralarni keltirib chiqardi.³

MEROS VA ZAMONAVIY DOLZARBLIK

O'zbekistonda Sovet hokimiyatining o'rnatilishi bugungi kunda mintaqani shakllantirishda davom etayotgan abadiy meros qoldirdi. Ushbu tarixiy davrning huquqiy va axloqiy jihatlari ham ijobiy, ham salbiy oqibatlarga olib keldi. Sovet hukumati modernizatsiya va sanoatlashtirish elementlarini joriy qilgan bo'lsa, O'zbekistonning madaniy-ma'naviy to'qimasida ham iz qoldirdi.

Zamonaviy O'zbekistonda madaniy an'analarni saqlash va zamonaviylikni qabul qilish o'rtasidagi muvozanat haqida muloqot davom etmoqda. Sovet davrining ma'naviy merosi madaniy va axloqiy qadriyatlarni shakllantirishda davlatning o'rni to'g'risida introspektsiyani uyg'otdi.

O'zbekistonda sovet hokimiyatining o'rnatilishi murakkab tarixiy voqea bo'lib, uni qonuniylik va axloqning oddiy ikkiliklariga qisqartirib bo'lmaydi. Bu ko'p qirrali jarayon bo'lib, shartnoma va kelishuvlar, xalqaro tan olish, hududiy qayta tashkil etish, mafkuraviy g'ayrat, qo'zg'olonlarni bostirish va madaniy o'zgarishlarni o'z ichiga olgan. Ushbu tarixiy epizodning huquqiy va ma'naviy asoslarini anglash bizga o'tmishning nozik jihatlari va uning O'zbekistonning buguni va kelajagini shakllantirishdagi doimiy dolzarbligini baholash imkonini beradi. Bu bizga tarix shunchaki voqealar solnomasi emas, balki qonun, axloq va inson intilishlari o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirning aksi ekanligini eslatadi.

ASOSIY FIKRLAR VA XULOSA

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda sovet hokimiyati o'rnatilishining huquqiy va ma'naviy asoslarini o'rganish murakkab tarixiy davrning ta'sirchan hikoyasini ochib beradi. Bu davr Moskvadan kelib chiqqan inqilobiy jo'shqinlik va O'zbekistonning boy madaniyatlar, an'analar va o'ziga xosliklarining uyg'unligi bilan belgilandi. Ushbu kuchlarning to'qnashuvi qonuniylik va tartib (axloq) o'rtasidagi ko'p qirrali o'zaro ta'sirga olib keldi, bu mintaqaning o'ziga xosligi, siyosati va ijtimoiy normalarini shakllantirishda davom etmoqda.

O'zbekistonda sovet hokimiyatining huquqiy asoslari shartnomalar, bitimlar va xalqaro e'tirofdan iborat edi. Bu vositalar sovet davlatining mintaqada mavjudligini qonuniylashtirish uchun ishlatilgan, lekin ular ko'pincha ularning ijro etilishining majburlash yoki bir tomonlama xarakterini yashirgan. Ushbu huquqiy jihatlar haqida fikr yuritar ekanmiz, shuni tan olishimiz kerakki, qonuniylikning o'zi ma'naviy qonuniylikni bera olmaydi. Shartnomalarni imzolash yoki xalqaro e'tirofni ta'minlash, bunday harakatlar bosim ostida

³ Точка, Андрей Валентинович. "Преступления против общественного порядка: криминализация, систематизация, уголовно-правовое содержание." Дисс. На соиск. Ст. к. ю. н. спец 12, по. 08 (2014).

yoki jabrlangan aholining haqiqiy roziligisiz amalga oshirilganda paydo bo'ladigan axloqiy savollarni hal qilmaydi.

O'zbekistonda sovet davrining ma'naviy jihati ham xuddi shunday murakkab va axloqiy mulohazalar bilan to'la. Bolsheviklarning marksistik mafkuraga asoslangan inqilobiy g'ayrati yanada adolatli jamiyat yaratishga intildi. Biroq bu axloqiy missiya ko'pincha O'zbekistonning chuqur singib ketgan madaniy, diniy va ijtimoiy me'yorlari bilan to'qnash kelgan. Mahalliy qo'zg'olonlarni bostirish, yangi ijtimoiy-iqtisodiy tuzilmalarni joriy etish, ateizmni davlat siyosati sifatida targ'ib qilish chuqur ma'naviy ikkilanishlarni keltirib chiqardi. Bu mafkuraviy e'tiqodlarni singdiris uchun kuch ishlatish axloqi va bunday siyosatning o'zbek jamiyatining madaniy va axloqiy tuzilishiga ta'siri haqida savollar tug'dirdi.

Ehtimol, O'zbekistonda sovet davridan qolgan eng mustahkam meros madaniy o'ziga xoslik va meros bo'yicha davom etayotgan bahs-munozaralardir. An'anaviy turmush tarzini sovet qadriyatlari foydasiga o'zgartirish va diniy urf-odatlarini bostirishga qaratilgan sa'y-harakatlar o'zbek xalqining jamoaviy ongida o'chmas iz qoldirdi. Zamonaviy O'zbekistonda madaniy an'analarni asrab-avaylash va zamonaviylik afzalliklarini qabul qilish o'rtasidagi nozik muvozanat haqida suhbat davom etmoqda. Sovet davridan qolgan ma'naviy meros davlatning madaniy-axloqiy qadriyatlarini shakllantirishdagi o'rni, shuningdek, boy va rang-barang merosni asrab-avaylash va ulug'lashning ahamiyati haqida munozaralarni kuchaytirdi.

O'zbekistonda sovet hokimiyatining o'rnatilishidagi qonuniylik va axloq chorrahalarida yurar ekanmiz, tarix inson xatti-harakatlari, tanlovlari va oqibatlaridan iborat murakkab gobelen ekanligi ayon bo'ladi. Ushbu tarixiy davr merosi bizga tarixni o'rganish nafaqat o'tmishni tushunish, balki jamiyatlar to'ntarish va o'zgarishlar davrida duch keladigan axloqiy dilemmalar va axloqiy tanlovlar haqida tanqidiy fikr yuritish ekanligini eslatadi. Bu O'zbekiston va butun dunyo o'tmish merosi va bugungi kun muammolari bilan kurashayotgan bir paytda ushbu savollarning doimiy dolzarbligini ta'kidlaydi.

Oxir oqibat, O'zbekistonda sovet hokimiyatining o'rnatilishining huquqiy va ma'naviy asoslari tarixning borishi nafaqat jamiyatlarni boshqaradigan qonunlar va institutlar, balki jamiyatni boshqaradigan chuqur axloqiy tanlovlar bilan ham shakllantirilishini qattiq eslatib turadi. Bu bizni o'tmishni chuqur o'ylangan va nozik tarzda tadqiq qilishga chorlaydi, bu tarixiy bobdan olingan saboqlar yanada adolatli va axloqiy jihatdan ongli kelajak sari yo'lni yoritishi mumkinligini tan oladi

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Борисов, Николай. "Трансформация политического режима в Узбекистане: этапы и итоги." Центральная Азия и Кавказ 6 (42) (2005): 24-35.
2. Полянская, М.П., 2009. Уголовно-правовая охрана общественной нравственности в сфере половой морали. Автореф. дисс... канд. юр. наук. Владивосток.
3. Узбекистан, р., 2017. правоведение.
4. Точка, Андрей Валентинович. "Преступления против общественного порядка: криминализация, систематизация, уголовно-правовое содержание." Дисс. На соиск. Ст. к. ю. н. спец 12, no. 08 (2014).